

Primer iz «nadrealističnega pesništva» razjasni še poslednjo njih vsebinsko, stilno, pesniško in umetniško moč. Če ga ne razumemo, je krivda v nas in ne v «nadrealističnem pesniku», ki je vzvišen nad realnim svetom in njegovimi pojmi:

Oteraj ove buve bože buve suve buve suve buve
 bože buve
 Slovenska duša francuski krompir
 Slovenska duša francuski krompir
 Čuči na mostu Velikom Postu u oči bede sve dlake sede
 Voda za ribu riba za vodu
 Živeo ovaj živeo raj
 Umoči ovo pero u oko oko u oko najlepši sjaj
 Umoči ovo oko u vetar vetar u vetar najbolji kraj
 Vetar i Petar Petar i Pavle
 Etar i metar metar igram
 Umoči pero umoči veru umoči ovna
 Velikog ovna u večita doba
 Za gojaznu zemlju
 Prepuna je soba
 Za veliku momlu
 Korumpiran krompir.
 Za Večiti Mir — —

(«Pojas Nevinosti» A. Vučo, str. 77.).

Vsekakor veliki «nadrealisti» in mogočni pesniki. Škoda še tega cinizma!
 Anton Ocvirk.

SLOVENSKI JEZIK

Iz naše pisave. 1.) Pisava svojilnih pridevnikov iz imen neživih reči — s pripono -ov iz moških in srednjih ter -in iz ženskih samostalnikov — je že nad 70 let v spotiko jezikoslovcem in jezo pisateljem. Strogi čistilci knjižnega jezika, opirajoč se na pravopisno doslednost ter jezikovno pravilnost in upravičenost, zametavajo take pridevniške tvorbe in jih nadomeščajo z rodilnikom ali kakim sklonom s predlogom ali pa z drugim obrazilom, naši pisatelji pa vkljub temu splošno pišejo, da je bil Jutrov dopisnik na odborovi seji, da je napadalec v luninem svitu udaril carinika s puškinim kopitom itd. Da pridemo do jasnosti in pravilne rešitve tega zamotanega vprašanja, moramo nekoliko poseči v zgodovino razvoja pisave našega knjižnega jezika.

Do leta 1859. so pogosto in brez spotikanja pisali svojilne pridevnike iz samostalnikov, ki zaznamujejo nežive reči, tedaj pa je M. Cigale v Novicah obrnil pažnjo nanje in na njih tvorbo ter zavrnil njihovo dotedanjo rabo. Njegove zahteve je pobijal Levstik, češ, da «se jih prosti kmet ne ogiblje tako skrbno kakor naši pisatelji», in je zagovarjal rabo kakor mladostine želje itd., kakor so dotedaj pogosto pisali. Nato pa je Cigale dokazoval, da se Levstikovo mnenje s stališča slovanske vzajemnosti ne da opravičiti, zakaj razloček med pravimi svojilnimi pridevniki na -ov in -in, ki se rabijo samo pri imenih živih stvari, in med splošnimi pridevniki na -en in -ski, delajo vsi slovanski jeziki. Tu sta trčili dve načelni naziranji o našem knjižnem jeziku: Levstikovo, ki je dotedaj — bilo je leta 1861. — še slonelo na knjižni tradiciji in ljudski govorici, ter Cigaletovo, ki ni pripuščalo nobene

posebnosti, četudi je bila utrjena v narodu, ako se ni dala niti iz staro-slovensčine niti iz živih slovanskih jezikov potrditi, da je slovanska.

Dasi tudi vse kasnejše Cigaletovo in Žepičevo korenito in obširno dokazovanje upravičenosti novih oblik in zavračanje dotedanje rabe ni moglo streti tradicije in je Janežič leta 1865. v tretjo izdajo svoje Slovnice sprejel Levstikovo pravilo ter so stare oblike nemoteno dalje pisali, se Levstikovo mnenje vendarle ni moglo vzdržati, kajti struja, ki se je začela uveljavljati v razvoju knjižnega jezika po letu 1849., se ni več dala zavriniti. Nova pisava se je počasi širila in se uveljavila šele po letu 1895., potem ko je izšel slovensko-nemški slovar, v katerega je sprejel Pleteršnik samo oblike po Cigaletovi zahtevi. To pisavo je sprejel tudi Levec v Pravopis in s tem zadal prejšnji dolgoletni rabi smrtno rano.

Ker so si osvojili novo pisavo vsi boljši pisatelji in sta jo sprejela Breznik v Slovnico in Koštiál v Brus, je postala po občni rabi uzakonjena. Tako pišemo sedaj: čitalniška ulica, matični član, vežna vrata, dim iz ladje, tla v sobi, pogrebni sprevod, tramvajске tračnice, ostrina meča, pod podobo kruha, oktobrsko solnce... in ne več: čitalničina ulica, matičin član, vežina vrata, ladijin dim, sobina tla, pogrebov sprevod, tramvajeve tračnice, mečeva ostrina, pod kruhovo podobo, oktobrovo solnce... V neki novomeški ulici se še danes «blesti» napis Školina ulica, ki dela kot ostanek minulih časov lepo družbo šolski ulici.

Reforma pa ni zajela vseh primerov in občna raba, ki daje oblikam v pisavi zakone pravilnosti, je obdržala in uveljavila nekaj oblik: odborova seja, klubovi prostori, križev pot, svetopisemska jutrova dežela; dalje Zvonov urednik, Narodov podlistek, Jutrovo poročilo i. p. Sila in nujna potreba je pripustila to pripono v znanstveno terminologijo, n. pr. vodikov sulfid, železov sulfat, kvadratove stranice, ulomkova črta, osebkovalna beseda, povedkovo določilo itd. Pisava je dalje udomačila: puškino kopito, šivankino uho, lunin svit, soseskino zborovanje, strankino glasilo, smokvin list in morda še kako obliko ter zavrgla vse nasvetovane nadomestke, n. pr. za puškino kopito: puškno, puščeno in kopito puške. (Konec prih.) — Stanko Bunc.

G L O S E

Glose o slovenski kulturi.

1. Uvod.

Preiskovanje kulturnih pojavov v narodovem življenju mora nujno temeljiti na vsestranskem spoznavanju njegovega udejstvovanja. Zato je nadvse važno, da se vedno znova premotre vse kulturo ustvarjajoče in kulturo ovirajoče silnice v sodobnosti, kajti celotna slika more šele ustvariti popolno podobo narodovega duševnega življenja, pokazati smer njegovega teženja, nadmoč ovirajočih ali ustvarjajočih elementov v njem in končno njegovo kulturno stanje, ki osvetljuje vsak pojav duhovnega življenja. Ni res, da je vsaka doba popolnoma podobna drugi, in ni važno, da je v vsaki dobi poleg dobrih (progresivnih) kulturnih tokov določena količina slabih (regresivnih). Namen vsakega preiskovanja kulture je ugotavljanje prevladovanja svojstvene kulturne miselnosti v času, je ugotovitev kulturnega stanja, onih podtalnih sil, ki lahko tako usodno vplivajo na duhovni razvoj naroda v bodočnosti, s tem da ga duševno uničujejo ali oplemenitijo. Z zgledi bom skušal

sestavljeno to ogrodje iz delov, ki jih lahko po svoji prosti volji premikamo, okrečemo, pa tudi obrnemo. Različne višine morajo biti lahko in trenutno premostljive. Vsaka igralska edinica je slednjemu komadu primerno oblikovana, mora biti pa tako spretno izdelana, da se lahko vrti, drči, da splava iz ogrodja na ogrodje in po potrebi tudi preko njega. Vse dele ogrodja in vse igralske edinice spravi v premikanje elektro-mehanična sila, ki jo usmerja režiser. Režiser je gospodar vseh energij, glasovnih in gibalnih. Režiser dirigira kretnje, zvok in luč. On je tudi edini glasovni igralec, ker govori vse vloge v telefonsko školjko, ki je tesno zvezana s pomožnimi aparati, ki spreminjajo glas govorečega, ustrezaje značaju vsake posamezne igralske edinice.

Električne žarnice pišejo po ogrodju najvažnejša pojasnila, svetlobni traki, ki jih lomijo posebne prizme, spremljajo kretnje igralskih edinic.

To gledališče, ki je posebnost zase in kot posebnost zanimivo, se tehnično vedno bolj izpopolnjuje, ker mu daje razvoj radija, zvočnikov, filmske in razsvetljuječe tehnike vedno nove možnosti ustvarjanja.

Vsa ta gledališča, ti manifesti so zanimivi; kljub temu so bili vsi ti reformirani teatri le za malo število interesentov torišče res ustvarjajočega dela; za veliko večino pa vedno le mesto oddiha in zabave. In to je najboljši dokaz, da so bili vsi zadnji reformacijski poizkusi zaman; to ne pomeni, da bo gledališče propalo. Nasprotno. Vzcvetelo bo zopet ono pravo gledališče, obogateno s pridobitvami novega časa, vzcvetela bo gledališka umetnost, ki bo v času in prostoru izražala čustveni in miselni svet sodobnega človeka. In to gledališče bo poznalo le eno pot: današnjo pot ruskega gledališča.

Ferdo Delak.

SLOVENSKI JEZIK

Iz naše pisave. (Konec.)

2.) **Življenski** ali **življenjski**? — Obe obliki beremo dan za dnem v vseh naših časnikih in časopisih in mnogo pisateljev koleba med prvo in drugo. Jasno je, da si ljudje tukaj ne vedo pomagati.

Do Prešerna in tudi še pozneje so rabili za nemške zloženke z **Lebens-** ali **rodilnik**, prim. Prešeren: **dolgost življenja**, ali pa domače ljudske izraze, n. pr. **živež** in **živilo** za **Lebensmittel**; danes rajši nemčujemo z **življenjskimi sredstvi**. Odkar pa je izšel leta 1833. Murkov **«Slovensko-nemški in nemško-slovenski ročni besednik»**, nahajamo v slovarjih pridevnik **življenski**, pisan z **n**. Tako je tudi pisala velika večina pisateljev do svetovne vojne, ko je začel mlajši rod vedno bolj in bolj pisati obliko **življenjski** z **nj**, ki je sedaj že zmagala in se dobro uveljavila, a splošno prodrla še ni, ker jo zadržuje prejšnja dolgoletna raba.

Oblika **življenski** z **n** je etimološko napačna, ker pridevnik ni izveden iz trpnopreteklega deležnika **življen**, marveč iz samostalnika **življenje**. Iz samostalnikov na **-je**, ki so po postanku glagolniki, tvorimo splošne pridevnike z obrazilom **-ski** (prvotno **«skъjsъ»**), ki se pritika naravnost na samostalnik. Kakor imamo torej od **premoženje**, **stanovanje**, **vstajenje**... pridevnike **premoženjski**, **stanovanjski**, **vstajenjski** z **nj**..., tako dobimo od **življenje** samo **življenjski**. Enako tvorjene pridevnike imamo n. pr.: **sanjski**, **svinjski**, **gospodinjski**, **draginjski**, **pustinjski** itd. Edini primer, ki se temu zakonu upira, je menda **dejanski**.

Ker je oblika življenjski z nj jezikovno pravilna, pravopisno dosledna in še posebno, ker jo je občna raba sprejela in jo vedno bolj širi in uveljavlja, zato je pravopisno pravilna in upravičena edino pisava življenjski z nj.

3.) V a n j a in n a n j a. Pred nedavnim sem bral: zelo majhni moramo biti, da pridemo v a n j a (= v srca); zelo redka so (pisma), da pride n a n j a odgovor.

Te in podobne oblike, ki sem jih opazil samo pri enem mladem pisatelju, so nastale najbrž umetno z oslonitvijo na samostalnik (srca, pisma) in pridevnik (redka). V slovenski knjigi se ne rabijo in med slovenskim ljudstvom so se ohranile menda samo v Prlekiji. Levstik, ki je tičal do vrha glave v staroslovenščini in etimologiji, je skušal oživiti staro rabo osebnega zaimka in je sprejel leta 1866. v slovnico za srednji spol v množinskem tožilniku staroslovenski ja namesto mlajšega jih. Vendar tega ni nihče pisal, le Levstik sam. To starino je že leta 1868. v Novicah obsodil Cigale in pisava je splošno sprejela za nenaglašeno obliko jih, za predlogi in, kadar zaimek poudarjamo, pa nje. Tako rabimo v množinskem tožilniku za vse tri spole obliko jih oziroma nje. Zato je drugič mrtveca oživljati popolnoma nepotrebno in anahronistično delo. V zgornjih primerih je torej pisati v a n j e in n a n j e.

4.) S m i s e l in z m i s e l. I. V sredini preteklega stoletja so si naši pisatelji izposodili iz stare cerkvene slovanščine izraz smisel (strsl. smyslъ) in ga začeli po zgledu drugih slovanskih jezikov (ruščine, hrvaščine) rabiti za pojme nemških Sinn, Bedeutung in Verständnis. Ker so bili neki ljudje mnenja, da «je izposojenke treba preukrajati po zahtevu slovenščine», so začeli pisati z m i s e l z z in tako se je začela v pisavi zmešnjava, ki še danes ni odpravljena. V osemdesetih letih je nastopil Levstik s pretiranim purizmom proti izposojenkam iz slovanskih jezikov in jih hotel popolnoma podrediti slovenskim glasovnim zakonom. Za vsak slovanski s v začetku besede pred zvnečim soglasnikom je dosledno pisal z. Tako je poživil pisavo: z m i s e l, z l o g a in z m a t r a t i, kar se je že dalje časa rabilo, in nanovo uvedel z v besedah: z v r h a, z m o t e r, z v e Ź e n j, z l o g (ali stil), z m e r in celo v domači besedi: z v i t e k. Za Levstikom je šel le malokdo in največ primerov je pisal samo Levstik. Večina pisateljev in zlasti boljših, so nadalje pisali: s l o g a, s m a t r a t i, s v r h a, s m o t e r, s v e Ź e n j, s l o g, s m e r in s v i t e k. Te besede se tudi dandanes edino tako pišejo in nikomur ne pade v glavo, da bi jih pisal po Levstikovi zahtevi. Samo pri besedi s m i s e l in izvedenkah iz nje (smiseln, smiselnost, nesmiseln, nesmiselnost, nesmislica...) se pisava ni utrdila in dandanes tako omahuje, da često celo eden in isti pisatelj rabi v istem članku obe obliki: smisel in zmisel. Občna raba in zlasti tisti pisatelji, ki pišejo premišljen in zaveden pravopis, se vedno bolj nagibljejo k pisavi smisel. V naši pisavi se je že zdavno uveljavilo pravilo, da se osnovni glasovi pišejo neizpremenjeni, zato se prilikovanje opušča; v izreki, ki ni odvisna od pisave, je seveda stvar drugačna.

Pravopisna doslednost, jezikovno zgodovinska upravičenost, lastnost izposojenke in težnja občne rabe zahtevajo, da pišemo smisel z s in opustimo pisavo zmisel z z, ki ni nič drugega kot nesmiseln preživetek iz tiste dobe, ko so še pisali in veliko govorili o «zvrhi in zmotru slovanske zloge».

Stanko Bunc.

Urednikov «imprimatur» dne 8. decembra 1930.